

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

КОРЧАК ТЕТЯНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 347.155-053.18

**ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ОГолоШЕННЯ
ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ПОМЕРЛОЮ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ**

12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Харків – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі цивільного права № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор **Яроцький Віталій Леонідович**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, завідувач кафедри цивільного права № 2, член-кореспондент Національної академії правових наук України.

Офіційні опоненти:

– доктор юридичних наук, професор **Стефанчук Руслан Олексійович**, Вища школа адвокатури Національної асоціації адвокатів України, проректор з наукової роботи, член-кореспондент Національної академії правових наук України;

– кандидат юридичних наук, доцент **Чалий Юрій Іванович**, Харківський національний університет внутрішніх справ, доцент кафедри цивільного права та процесу.

Захист відбудеться «14» березня 2017 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.02 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 70.

Автореферат розіслано «07» лютого 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

К. В. Гусаров

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Юридична конструкція оголошення фізичної особи померлою, яка ґрунтується на високій ймовірності смерті учасника цивільних правовідносин, покликана збалансувати права й законні інтереси спадкоємців та інших заінтересованих осіб, а також фізичної особи, яка оголошується померлою, на випадок її появи. Ставлення до цього інституту в міжнародно-правовій спільноті й зарубіжних правових системах світу є неоднозначним, з огляду на історичні особливості розвитку цивільного законодавства і різні підходи до пріоритетів правового регулювання в частині інтересів зниклої фізичної особи і її правонаступників.

Характерною рисою вітчизняної правової моделі окреслених правовідносин є те, що правове регулювання у цій сфері майже не зазнало принципівих змін з моменту прийняття Цивільного кодексу України (далі – ЦК України). Крім того, власне регулюванню відносин, пов'язаних з оголошеннями фізичної особи померлою, а також наслідкам її появи присвячено всього три статті основного акту цивільного законодавства України (ст. 46 – 48 ЦК України) зміст яких не дає змогу вирішувати всі питання практики правозастосування.

Актуалізація окресленої тематики в умовах сьогодення пояснюється соціально-політичними процесами, що відбуваються в нашій країні, які пов'язуються з підвищенням ризиків зникнення осіб. Як наслідок збільшується обсяг судової практики, пов'язаної з розглядами відповідних категорій справ і необхідністю застосування тих положень вітчизняного цивільного законодавства України, які раніше майже не застосовувались. Порядок і підстави оголошення фізичної особи померлою, цивільно-правові наслідки такого оголошення, а також наслідки появи такої особи залишаються одними з малодосліджених питань сучасної цивілістики, які потребують розкриття з метою формування науково обґрунтованих пропозицій вдосконалення положень чинного цивільного законодавства України й рекомендацій щодо вирішення ситуацій практики правозастосування. Враховуючи відсутність в цивільному праві комплексного дослідження, присвяченого інституту оголошення фізичної особи померлою і зважаючи на соціальну важливість цього питання, його науковий аналіз з позицій права є актуальним, а отримані результати цінними.

Серед сучасних представників вітчизняної цивілістичної школи окреслену проблематику останніми роками досліджували О. П. Печений, В. Г. Бобко, Т. В. Лісничка, О. М. Шиманович, М. М. Ясинок, Д. С. Січко, І. І. Власюк, Г. В. Анікіна та ін.

Теоретичною основою для дослідження проблематики наслідків оголошення фізичної особи померлою стали наукові праці вітчизняних та зарубіжних правників, а саме: Д. І. Мейера, Г. Ф. Дормідонтова, Г. Ф. Шершеневича, О. К. Юрченко, Д. М. Чечота, Ю. О. Попової, Й. О. Покровського, В. В. Блажеєва, Є. О. Прянишникова, В. І. Борисової, О. Г. Потюкова, І. В. Венедіктової, І. Б. Новицького, І. В. Жилінкової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, О. І. Сафончик,

О. Д. Крупчана, О. В. Дзери, З. В. Ромовської, Р. О. Стефанчука, В. В. Надьон, С. О. Сліпченко, Ю. І. Чалого, А. В. Зинов'євої, Л. І. Куліцької, А. Н. Шайдуліної, Д. С. Гудзь, В. Л. Яроцького та ін.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри цивільного права № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах державної цільової комплексної програми «Проблеми вдосконалення правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин в Україні» (№ державної реєстрації 0111U000963). Тема дисертаційної роботи затверджена на засіданні вченої ради Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 5 від 26 грудня 2014 року).

Мета і завдання дослідження. Виходячи із сучасного стану наукового дослідження проблеми, *мета* роботи полягає у визначенні правових наслідків оголошення фізичної особи померлою, умов і порядку такого оголошення, а також наслідків появи фізичної особи, яку оголошено померлою, задля формування науково обґрунтованих рекомендацій по вдосконаленню вітчизняного законодавства у цій сфері. Досягнення мети зумовило постановку таких основних завдань:

- проаналізувати становлення інституту оголошення особи померлою в історичному аспекті;
- з'ясувати особливості оголошення фізичної особи померлою як юридичної презумпції;
- визначити особливості міжнародної практики застосування юридичної конструкції оголошення фізичної особи померлою;
- охарактеризувати вітчизняну цивільно-правову концепцію наслідків оголошення фізичної особи померлою;
- розкрити майнові та немайнові наслідки оголошення фізичної особи померлою;
- визначити цивільно-правові наслідки появи фізичної особи, яка була оголошена померлою;
- виявити недоліки вітчизняного законодавчого регулювання наслідків оголошення фізичної особи померлою й сформулювати науково-обґрунтовані та практично доцільні пропозиції щодо їх усунення.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають, змінюються та припиняються у зв'язку з оголошенням фізичної особи померлою, а також норми чинного законодавства України, положення судової практики та наукова література з цього питання.

Предметом дослідження є цивільно-правовий механізм оголошення фізичної особи померлою і цивільно-правові наслідки його реалізації.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації є діалектичний метод та інші методи і прийоми наукового пізнання. Методи аналізу та синтезу використано для виявлення

сучасних проблем інституту оголошення фізичної особи померлою (підрозділ 1.1), визначення змісту досліджуваної юридичної конструкції (підрозділи 1.1 – 1.2) і наслідків її реалізації (підрозділи 2.1 – 2.3). За допомогою історичного методу визначено специфіку розвитку інституту оголошення фізичної особи померлою (підрозділ 1.1). Використання структурно-функціонального методу, методів класифікації та групування дозволило провести характеристику оголошення фізичної особи померлою як різновиду юридичних презумпцій (підрозділ 1.2), визначити підстави та умови оголошення фізичної особи померлою (підрозділ 1.3), окреслити особливості вітчизняної правової концепції наслідків оголошення фізичної особи померлою та міжнародної практики (підрозділи 1.4, 2.1). Герменевтичний метод використано для тлумачення положень ЦК України, які регулюють відносини у сфері оголошення фізичної особи померлою (підрозділи 1.3, 2.1 – 2.3), а також наслідків появи такої особи (підрозділ 2.4).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є однією з перших серед сучасних цивілістичних досліджень України, комплексною науково-дослідною працею, яка присвячена з'ясуванню правової природи інституту оголошення фізичної особи померлою, цивільно-правовим наслідкам оголошення фізичної особи померлою, а також наслідкам появи такої фізичної особи. У результаті проведеного дослідження дисертантом одержано нові наукові положення, висновки та пропозиції, які виносяться на захист. Зокрема,

уперше:

– в контексті цивільно-правових наслідків оголошення фізичної особи померлою проведено аналіз специфіки правосуб'єктності живої особи, оголошеної померлою. Наголошується на тому, що правосуб'єктність такої особи має дві взаємопов'язані складові: припинену й потенційно поновлювану в судовому порядку правосуб'єктність фізичної особи за місцем її постійного проживання та правосуб'єктність за фактичним місцем її перебування, що не підлягає втраті у цьому випадку;

– надана комплексна характеристика конструкції оголошення фізичної особи померлою як різновиду цивільно-правових презумпцій. Пропонується розглядати її як матеріально-правову (закріплену нормами матеріального права), спростовну (як припущення факту смерті, що потенційно може бути спростоване), непряму (зміст якої виводиться із положень, в яких її закріплено) і міжгалузеву (застосовується у сферах регулювання суспільних відносин, які складають предмет інших, крім цивільного, галузей права) презумпцію;

– визначено юридичну долю правочинів, укладених представниками особи, яка оголошена померлою, в умовах, коли моментом оголошення фізичної особи померлою є день її вірогідної смерті, а не день вступу в силу відповідного рішення суду. Обґрунтовується, що всі правочини, вчинені в період часу між днем ймовірної смерті оголошеної померлою особи і днем набрання законної сили рішенням суду є дійсними за умови дотримання сторонами всіх вимог, що

висуваються положеннями чинного цивільного законодавства України. Та обставина, що на момент вчинення відповідних правочинів довіритель вважається померлим, що встановлюється при подальшому розгляді справи, не впливає на дійсність відповідних юридично вагомих дій;

удосконалено:

– наукове бачення подальшого цивільно-правового забезпечення безперешкодності реалізації прав і законних інтересів фізичної особи, яка оголошена померлою, для чого з метою стабілізації майнового обороту на рівні ст. 47 ЦК України необхідно запровадити правило про накладення на п'ять років заборони відчуження рухомих речей, на які поширено правовий режим нерухомості та встановити заборону протягом п'яти років відчужувати нерухоме майно, одержане державою або територіальною громадою в порядку приватизації або іншої безоплатної передачі;

– погляди щодо специфіки цивільно-правового механізму реалізації права на повернення збереженого в натурі й безоплатно набутого індивідуально-визначеного майна оголошеної померлою фізичної особи у випадку її появи, який полягає у визнанні за нею права власності на це майно, з урахуванням тієї обставини, що в цьому разі її право власності не припинилося;

– наукові позиції стосовно змісту правомочностей представника особи, яка оголошена померлою. Обґрунтовується необхідність наділення таких представників переважним правом бути управителем спадкового майна в частині, визначеній довіреністю або іншою підставою представницьких відносин між представником і фізичною особою, яка оголошена померлою. Необхідність запровадження такого підходу пояснюється обмеженнями, встановленими абз. 2 п. 6 ч. 1 ст. 248 ЦК України стосовно спадкового майна;

набули подальшого розвитку:

– положення щодо специфіки переходу права власності на нерухоме майно, що належить фізичній особі, яка оголошена померлою, включене до спадкової маси, і стосовно якого встановлено заборону його відчуження на підставі ч. 2 ст. 47 ЦК України. Визначено, що така заборона не є перешкодою для реалізації переходу права власності до учасників майнового обороту способами, що реалізуються поза волею власника;

– цивілістичні підходи щодо категорії «поява фізичної особи, яка була оголошена померлою». Визначено, що в світлі положень чинного цивільного законодавства України і юридичних наслідків відповідного юридичного стану така поява пов'язується зі скасуванням рішення суду про оголошення особи померлою, а не фактичною появою фізичної особи чи скасуванням актового запису про її смерть;

– висновки стосовно наслідків появи фізичної особи, яка була оголошена померлою. З метою забезпечення прав й законних інтересів такої особи пропонується наділити її переважним правом на безоплатне набуття у власність майна, що перейшло до її правонаступників після оголошення її померлою при переході прав на таке майно між учасниками майнового обороту після появи такої

особи.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що дисертаційне дослідження містить висновки та пропозиції, які можуть бути використані:

– у *правотворчій діяльності* – з метою вдосконалення положень ст. 46 – 48, 1285 ЦК України, ст. 246, 249 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), ст. 118, 238 Сімейного кодексу України (далі – СК України), окремих законів України, підзаконних нормативно-правових актів, а також при розробленні відповідних нормативних актів;

– у *науково-дослідній сфері* – для подальших досліджень проблем, пов'язаних із інститутом оголошення фізичної особи померлою та цивільно-правовими наслідками оголошення особи померлою;

– у *правозастосовній діяльності* – судами при розгляді відповідних категорій справ, адвокатами та іншими суб'єктами під час реалізації професійних прав і виконання обов'язків;

– у *навчальному процесі* – висновки та пропозиції дисертації можуть бути використані під час викладення дисципліни «Цивільне право України», при підготовці навчальних посібників, підручників, методичних рекомендацій для студентів вищих навчальних закладів юридичної освіти, в науково-дослідній роботі студентів;

– у *практичній роботі* – серед населення дисертація може слугувати теоретичним матеріалом, з метою покращення розуміння інституту оголошення фізичної особи померлою в контексті наслідків, що настають в результаті такого оголошення та сприяти підвищенню рівня правової культури громадян України.

Апробація результатів дисертації. Одержані в ході дослідження висновки, теоретичні напрацювання, узагальнення та пропозиції, що містяться в дисертації, обговорені, схвалені та рекомендовані до захисту кафедрою цивільного права № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Основні положення дисертаційної роботи були оприлюднені на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях і «круглих столах», а саме: «Pravna veda a prax: vyzvy modernych europskych integracnych procesov» (Bratislava, 27–28 novembra 2015), «Проблеми вдосконалення приватно-правових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав» (м. Харків, 18 грудня 2015 року), «Актуальні питання розвитку законодавства: наукові дискусії» (м. Львів, 18–19 грудня 2015 року), «Юридичні наукові дискусії як фактор сталого розвитку правової доктрини та законодавства» (м. Київ, 8–9 квітня 2016 року) та ін.

Публікації. Основні положення дисертації відображені в п'яти статтях у наукових фахових виданнях України, одна з яких опублікована в іноземному науковому періодичному виданні з юридичного напрямку, а також у тезах п'яти доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура і обсяг дисертації зумовлена предметом, метою та завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 210 сторінок, із них основного тексту – 184 сторінки. Кількість використаних джерел – 210 найменувань, що викладені на 26 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, з'ясовано стан наукової розробки поставленої проблематики, зв'язок теми дослідження з науковими програмами, планами і темами, сформульовано мету й завдання дослідження, його об'єкт і предмет, методологічну основу. Визначено основні положення наукової новизни, висвітлено теоретичне і практичне значення роботи, наведено відомості про апробацію одержаних результатів дослідження, а також зазначено публікації за темою дисертації.

Розділ 1. «Теоретичні основи оголошення фізичної особи померлою» присвячено дослідженню конструкції оголошення фізичної особи померлою, вивченню її правової природи та генези розвитку, як різновиду цивільно-правових презумпцій. Визначаються підстави та порядок оголошення фізичної особи померлою.

У *підрозділі 1.1 «Історичні аспекти розвитку і сучасні проблеми інституту оголошення фізичної особи померлою»* розглядається інститут оголошення фізичної особи померлою, закріплений в ст. 46 ЦК України як галузева юридична конструкція. Визначено, що саме завдяки юридичним конструкціям можна чітко та ефективно впорядкувати суспільні відносини у правовій площині. З'ясовано, що досліджуваний інститут є радикальним засобом усунення невизначеності у правах та обов'язках фізичних осіб, має самостійний предмет і метод правового регулювання. Розглянуто історичні етапи розвитку цього інституту, починаючи ще з перших спогадів за часів класичного римського приватного права, в порівнянні з суміжним – визнання фізичної особи безвісно відсутньою.

Сучасний стан в країні супроводжується додатковою появою внутрішньо переміщених фізичних осіб та значною кількістю зниклих фізичних осіб. Визначені питання безпосередньо стосуються інституту оголошення фізичної особи померлою, адже стають передумовами його застосування, бо внутрішньо переміщена фізична особа, залишаючи своє постійне місце проживання, знаходиться в епіцентрі цивільно-правової невизначеності. Зауважено, що одними з дієвих механізмів покращення правового положення внутрішньо переміщених осіб є: збір даних щодо кількості та становища внутрішньо переміщених фізичних осіб, ефективна діяльність національних правозахисних груп тощо.

У *підрозділі 1.2 «Оголошення фізичної особи померлою як різновид цивільно-правових*

презупціїй» здійснюється розгляд досліджуваного інституту як презупції смерті фізичної особи. Увагу акцентовано на особливостях розмежування понять презупція та фікція.

Смерть фізичної особи розглядається з точки зору права і правовідносин в якості юридичного факту як обставини, що спричиняє певні юридичні наслідки. Досліджується відмінність оголошення фізичної особи померлою від встановлення судом факту смерті фізичної особи у певний час та від встановлення факту державної реєстрації смерті. Підставою для оголошення фізичної особи померлою є не факти, які напевне свідчать про її загибель, а обставини (визначені у ст. 46 ЦК України), які дають підставу припускати її смерть, отже допускається, що фізична особа, яка оголошена судом померлою, може виявитись живою.

Встановлено, що оголошення фізичної особи померлою є цивільно-правовою презупцією, яка використовується в приватноправових відносинах, спричиняє міжгалузеві наслідки та базується на високій ймовірності смерті фізичної особи.

В межах підрозділу 1.3 «Підстави і порядок оголошення фізичної особи померлою» з'ясовуються умови, порядок оголошення фізичної особи померлою та момент, з якого настають відповідні наслідки – як принципові питання практики правозастосування. Розглядаються ознаки відсутності фізичної особи (відсутність в місці проживання, невідомість місця перебування, тривалість відсутності, неможливість усунути невідомість та ін.) та основні підстави оголошення фізичної особи померлою, які визначені законодавцем в ст. 46 ЦК України. Проаналізовано найбільш поширені випадки зникнення фізичних осіб: зникнення як наслідок вбивства, нещасного випадку, раптової смерті, відсутність бажання повідомити своїх родичів або близьких про своє місцезнаходження через розрив стосунків з ними або протиправну поведінку та ін.

Соціально-економічними передумовами запровадження конструкції оголошення фізичної особи померлою виступають обставини, існування яких має системний та повторюваний характер в світлі історичного розвитку цивільного обороту, і які призводять до втрати зв'язку з фізичною особою як учасником цивільних правовідносин або вони визначають ймовірність загибелі такої особи. Такі обставини можуть мати суб'єктивний характер і пов'язуватись безпосередньо з поведінкою зниклої фізичної особи (корисливі мотиви, ухилення від виконання обов'язків та ін.) або об'єктивний характер (стихійні лиха, надзвичайні події, військові конфлікти та ін.). Зауважується, що факт оголошення фізичної особи померлою необхідно диференційовано розглядати залежно від обставин її зникнення, з урахуванням психічного та фізіологічного стану здоров'я.

З огляду на аналіз норм актів цивільного законодавства України та вітчизняної судової практики з'ясовано, що важливим є питання визначення дня, з якого фізична особа оголошується померлою, термін та «момент» вірогідної смерті особи. Слід враховувати, що оголошення фізичної особи померлою є самостійним правовим явищем. Органи РАЦС мають реєструвати не

смерть фізичної особи, а оголошення її померлою та видавати, відповідно, не свідоцтво про смерть особи, а свідоцтво про оголошення фізичної особи померлою. Пропонується нова редакція ст. 46 ЦК України, ст. 249 ЦПК України.

У підрозділі 1.4 «Зарубіжний досвід та сучасна вітчизняна правова модель розвитку інституту оголошення фізичної особи померлою, в контексті прав і свобод людини і громадянина, їх правової охорони» підкреслюється, що в умовах існування міжнародних військових конфліктів, поширення різних форм терористичної діяльності, невпинно зростає потреба в створенні міжнародно-правових інструментів протидії таким проявам протиправної поведінки, а також реалізації гуманної політики стосовно осіб, які потрапили під негативний вплив зазначених обставин. Зауважено, що характерною рисою вітчизняного погляду на визначені питання є долучення до загальноєвропейської і міжнародної політики, свідченням чого є ратифікація Україною відповідних міжнародно-правових актів й участь в робочих групах з їх удосконалення.

Розглянуто та проаналізовано низку чинних вітчизняних законів, міжнародно-правових договорів, пактів, резолюцій та висновків робочих груп, що зосереджуються на дослідженні практики зникнення фізичних осіб, їх правової охорони та їх родин в судовому порядку. Підкреслено, що забезпечення належного рівня реалізації прав фізичних осіб неможливо без створення механізмів їх захисту, одним з найдієвіших з яких, як на національному так і на міжнародному рівнях, є судовий захист.

Досліджено, що не всі країни світу визнають необхідність існування в межах правової системи інституту оголошення фізичної особи померлою, що є явним свідченням неоднакового ставлення до нього в юридичній міжнародній спільноті. В межах підрозділу розглянуто досвід Франції, Великобританії, Індії та США.

Розділ 2. «Цивільно-правові наслідки оголошення фізичної особи померлою» присвячено вивченню вітчизняної концепції наслідків оголошення фізичної особи померлою в немайновій та майновій сферах. Розглянуто цивільно-правові наслідки появи фізичної особи, яка була оголошена померлою в судовому порядку.

У підрозділі 2.1 «Вітчизняна концепція наслідків оголошення фізичної особи померлою» встановлюється, що цивільно-правові наслідки оголошення фізичної особи померлою (ст. 47 ЦК України), спрямовані на припинення всіх його майнових й особистих немайнових прав, адже при винесенні рішення суд виходить з припущення смерті фізичної особи. Охарактеризовано правові наслідки оголошення фізичної особи померлою (відкриття спадщини, припинення шлюбу, зняття з реєстрації місця проживання особи, виникнення права на пенсію у разі втрати годувальника у непрацездатних членів сім'ї, визнання дітей позбавленими батьківського піклування, припинення представництва за довіреностями, припинення дії трудового договору та ін.).

Зауважено, що статус зниклої фізичної особи, місце перебування якої невідоме, в широкому розумінні цього терміна має розцінюватися як проміжний, оскільки він передуватиме рішенню суду про оголошення її померлою. До розгляду справи в судовому порядку він не повинен безпосередньо породжувати жодних правових наслідків для заінтересованих осіб, оскільки не існує відповідного рішення суду, яким встановлено на законних підставах статус фізичної особи.

Особлива увага зосереджується на розгляді правового статусу фізичної особи, яка оголошена судом померлою, її правосуб'єктності, правоздатності та дієздатності.

У підрозділі 2.2 «Наслідки оголошення фізичної особи померлою, що мають немайновий характер» розглядається, що особисті немайнові права фізичних осіб є суб'єктивними цивільними правами, ознаками яких є їх невід'ємний характер, специфічний об'єкт та цілеспрямованість на задоволення фізичних (біологічних), духовних, моральних, культурних, соціальних чи інших нематеріальних потреб (інтересу).

З'ясовано, що найбільша кількість немайнових наслідків оголошення особи померлою перебуває у сфері сімейних відносин. Розглянуто процес припинення шлюбу та процес його відновлення, що зумовлений появою другого з подружжя, який був оголошений померлим в судовому порядку. Визначається недосконалість ст. 118 СК України в частині автоматичного поновлення шлюбу, пропонується внесення відповідних доповнень.

Розглянуто інститут батьківства та усиновлення в контексті забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей, які позбавлені батьківського піклування. Відповідно до аналізу ст. 46, 48 ЦК України з'ясовано, що за появи фізичної особи її правовий статус поновлюється, а отже й усиновлення дітей зазначених осіб має бути скасоване, проте ні ст. 236 СК України (недійсність усиновлення), ні ст. 238 СК України (скасування усиновлення) такого положення не містять. Серед вказаних в цих статтях підстав відсутня така, як поява одного з батьків, якого було оголошено померлим. Неможливим є скасування усиновлення або визнання його недійсним за підстав, передбачених ст. 236, 238 СК України. Проаналізовано існуючі думки науковців з цього приводу та наведено обґрунтовані пропозиції щодо доповнення чинного законодавства.

У підрозділі 2.3 «Наслідки оголошення фізичної особи померлою, що мають майновий характер» визначається, що майнові права як об'єкт цивільних правовідносин – це такі права суб'єктів цивільних правовідносин, які можна відділити від суб'єктів таких правовідносин, оскільки відсутній нерозривний зв'язок із їхньою особистістю, вони є оборотоздатними, мають грошове вираження, набуваються суб'єктами на підставі правочинів чи інших юридичних фактів. Зауважено, що питання майнових наслідків оголошення особи померлою вирішено в спеціальних положеннях ЦК України досить лаконічно. Слід враховувати, що поряд з заборонаю відчужувати нерухоме майно доцільним є також запровадження заборони відчуження рухомих речей фізичної

особи, яка оголошена померлою в судовому порядку.

З'ясовано, що безпосереднім юридичним наслідком оголошення особи померлою визнається відкриття спадщини і поява в спадкоємців такої особи (за заповітом та (або) законом) права на прийняття спадщини або відмову від її прийняття (ст. 1220 – 1223, 1268 – 1276 ЦК України). Робиться висновок, що існуючий спрощений підхід створює ризики порушення прав й законних інтересів особи, яка оголошена померлою, оскільки завжди існує ймовірність її повернення.

Підкреслено, що уваги потребують цивільно-правові договори й інші правочини, укладені й вчинені представниками в період між ймовірною смертю фізичної особи і набуттям законної сили рішення суду про оголошення її померлою. Визначено, що специфікою є можливість темпорального розмежування у часі моментів оголошення особи фізичної померлою і набуттям законної сили рішення суду про таке оголошення. Запропоновано закріпити переважне право управління майном спадкодавця-особи, оголошеної померлою, за повіреними особами, однак лише в тій частині спадщини, в якій довірительом була видана довіреність (ч. 4 ст. 1285 ЦК України).

У підрозділі 2.4 «Правові наслідки появи фізичної особи, яка оголошена померлою» обґрунтовується, що закріплений в чинних положеннях цивільного законодавства України підхід до наслідків появи особи, яка була оголошена померлою, не стимулює правонаступників такої особи до збереження відповідного майна в натурі, адже не враховує суб'єктивного ставлення учасників правовідносин до відповідних обставин. Висловлюється необхідність внесення змін до чинного ЦК України в частині спадкування з позицій того, що спадкоємці мають переважне право на одержання майна, яким вони володіли на правах спадкоємців після оголошення особи померлою, у випадку біологічної смерті такої особи або повторного оголошення її померлою.

Визначено, що скасування рішення про оголошення фізичної особи померлою не наділяє автоматично таку фізичну особу правом власності на збережене майно (ст. 48 ЦК України), її власниками продовжують бути відповідні суб'єкти (титульні власники). Наголошено, що в якості більш ефективного способу вирішення наведеної ситуації доречно було б розглядати нотаріальну процедуру передачі прав від титульних власників – фізичній особі, стосовно якої судом скасовано рішення про оголошення померлою. Зауважено щодо доцільності позбавлення особи, стосовно якої скасовано рішення про оголошення її померлою, права на витребування майна, яке збереглось в натурі і безоплатно перейшло до правонаступників або інших учасників цивільного обороту у тому разі, коли зникнення такої особи стало результатом її корисливих мотивів або винних умисних дій щодо ухилення від виконання обов'язків майнового характеру. Розглядається доцільність поширення правила встановленого в ч. 2 ст. 48 ЦК України на всі речі, визначені родовими ознаками.

Підтримується доцільність доповнення вітчизняного цивільного законодавства України

додатковою підставою для скасування судового рішення про оголошення фізичної особи померлою: встановлення судом факту смерті фізичної особи, яка була оголошена померлою, чи реєстрація її смерті в органах РАЦСу.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоноване вирішення наукового завдання, яке полягає у з'ясуванні теоретичних аспектів та практичної реалізації цивільно-правового механізму оголошення фізичної особи померлою, а також цивільно-правових наслідків такого оголошення з формуванням науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення вітчизняного законодавства у цій сфері. Серед висновків, зроблених автором у підсумку дисертаційної роботи, найголовнішими є такі:

1. Інститут оголошення фізичної особи померлою – це комплексний міжгалузевий інститут, адже норми, що його складають, містяться одночасно в цивільному законодавстві, в цивільному процесуальному законодавстві, крім того, присутні вони і в адміністративному, житловому, сімейному, трудовому законодавстві тощо. Вказані норми, з одного боку, регулюють процедуру оголошення фізичної особи померлою, а отже й породжують певні цивільно-правові наслідки, з іншого – застосовуються в інших матеріальних галузях права. Ці всі наслідки стосуються усіх осіб, що вступали з оголошеною померлою особою у правовідносини (родинні чи майнові). В контексті цивільного права інститут оголошення особи померлою має на меті захистити права фізичних осіб у зв'язку з раптовим перериванням тих юридичних зв'язків, учасниками яких вони є.

2. Юридична конструкція оголошення фізичної особи померлою покликана упорядкувати й забезпечити законні інтереси фізичної особи, яка оголошується померлою, а також її правонаступників. Наразі існують випадки, коли законодавство окремих країн відмовилось від такого інституту саме переймаючись інтересами зниклої особи. В такому разі збалансування інтересів фізичної особи оголошеної померлою і правонаступників здійснюється за допомогою інститутів опіки над майном, набувальної давності тощо. В світлі вітчизняної правової системи варто відзначити, що основним регулятором балансу інтересів особи, яка оголошується померлою, і її правонаступників, є положення, які покладаються в основу механізму оголошення фізичної особи померлою, а також наслідки у формі заборон відчуження набутого майна протягом певного строку. В цілому юридична конструкція оголошення фізичної особи померлою сприяє підвищенню динаміки майнового обороту у зв'язку з тим, що дає змогу правонаступникам майже безперешкодно в повній мірі реалізовувати розпорядчі можливості відносно успадкованого майна.

3. Оголошення фізичної особи померлою є юридичною презумпцією, яка будується на

високій ймовірності смерті фізичної особи. Зазначену юридичну конструкцію не можна розглядати як фікцію у зв'язку зі ступенем ймовірності, а також процесом пізнання, який властивий її встановленню. Для фікції характерне переважне використання формул, що явно входять в суперечність з дійсністю. В той же час офіційна статистика свідчить про те, що презумпція смерті фізичної особи, яка використовується при оголошенні її померлою, в переважній кількості випадків підтверджується самим фактом смерті зниклої особи. У зв'язку з цим ймовірність презумпції є значно вищою за ймовірність фікції, тобто відповідність встановлених обставин реальним. Стосовно ж процесу пізнання, то для презумпції характерний процес поглибленого аналізу обставин, на підставі дослідження яких і встановлюється висока ймовірність їх настання. Характерною рисою фікцій в цьому аспекті є те, що вони, як правило, встановлюються за формальними ознаками.

4. Застосовуючи більш короткі строки відсутності фізичної особи як підстави оголошення її померлою, судам слід розглядати справи ще більш ретельно, ніж звичайно. При розгляді відповідних категорій справ необхідно ретельно аналізувати обставини і застосувати положення чинного цивільного законодавства України лише в тому випадку, коли закладена в них правова модель дійсно наближена до реальних обставин дійсності. Незважаючи на те, що оголошення фізичної особи померлою є презумпцією, вона спричиняє реальні юридичні наслідки, у зв'язку з чим формальний підхід до цього питання може зашкодити цивільному обороту. При цьому пропонований законодавством підхід до умов оголошення фізичної особи померлою може бути доопрацьований в напрямку особливостей фізіологічного стану особи, яка оголошується померлою. При оголошенні фізичної особи померлою необхідно додатково враховувати також такі умови як: 1) обставини зникнення фізичної особи; 2) психічний стан фізичної особи; 3) стан здоров'я фізичної особи тощо.

5. Оголошення фізичної особи померлою не спричиняє наслідки, що повністю тотожні наслідкам біологічної смерті. За живою фізичною особою, що оголошена померлою, зберігається цивільна правоздатність та дієздатність, а тому своїми діями вона може набувати цивільні права й обов'язки як повноцінний учасник цивільного обороту. Наразі у вітчизняній правовій системі відсутня уніфікована електронна база даних про фізичних осіб з відкритим доступом, що значно ускладнює можливість визначення правового статусу конкретного учасника правовідносин. Органи правозастосування, зокрема і органи РАЦС, при зверненні до них учасника майнового обороту для реалізації майнових або немайнових цивільних прав, можуть і не знати про те, що така фізична особа оголошена померлою. З іншого боку, досить спірним кроком було б позбавлення фізичної особи, яка оголошується померлою, правоздатності, оскільки в такому разі вона позбавлялась би правового статусу учасника цивільних правовідносин. Крім того, існує ймовірність того, що оголошення такої особи померлою відбулось без врахування важливих

правових підстав, тому вона не повинна ставати заручником обставин і до поновлення свого правового статусу відмовитись від реалізації своїх прав й законних інтересів. Таким чином, наслідки оголошення фізичної особи померлою, які багато в чому схожі з наслідками біологічної смерті особи, але не є тотожними їм, можуть співіснувати поряд з наслідками активної життєдіяльності такої фізичної особи, якщо вона продовжує її.

6. Вітчизняний нормативний підхід передбачає можливість існування ситуації, коли набуття законної сили рішенням суду про оголошення фізичної особи померлою і момент такого оголошення не співпадають у часі, що пов'язується з ототожненням останнього з днем ймовірної смерті фізичної особи. В світлі ст. 1218 ЦК України це означає, що до складу спадщини повинні входити лише права й обов'язки фізичної особи, яка оголошена померлою, що належали їй на момент відкриття спадщини, а сам момент відкриття спадщини визначається днем оголошення фізичної особи померлою. Проте, це правило не поширюється на випадки вчинення юридично вагомих дій представником особи, яка оголошується померлою. Всі дії такої особи, вчинені після дня ймовірної смерті довірителя, зберігають свою чинність і прямо впливають на склад спадкової маси. Оголошення фізичної особи померлою з дня її ймовірної смерті, що має місце до вчинення відповідних дій представником, не є підставою для нікчемності таких дій або визнання їх недійсними в судовому порядку.

7. Поява особи, яка була оголошена померлою, як юридичний факт, з яким пов'язується виникнення в неї права на повернення збереженого в натурі майна, який настає в момент скасування відповідного рішення суду про оголошення фізичної особи померлою. Такий підхід продиктовано здатністю спростування презумпції лише фактичними обставинами, які, у свою чергу, в межах вітчизняної правової моделі відповідних правовідносин потребують встановлення в судовому порядку. Таке спростування не може базуватись на інших припущеннях, оскільки це негативно впливає на стабільність цивільного обороту. Незважаючи на те, що в юридичній літературі розглядається можливість розгляду справ про скасування рішення про оголошення фізичної особи померлою за наявності відомостей про перебування особи в певному місці або інших доказів того, що така фізична особа є живою, участь останньої в таких засіданнях є обов'язковою як найбільш ефективний доказ відповідних фактів.

8. Законодавство не ставить під сумнів чинність всього ланцюга правочинів щодо виникнення, переходу та припинення прав на майно, яке належало такій фізичній особі, між учасниками майнового обороту, а також підстав настання таких наслідків як то свідоцтво про право на спадщину, однак, поряд із цим, наділяє особу, яка з'явилась, правом одержати своє майно, що відповідає певним критеріям. Право особи, стосовно якої скасовано рішення про оголошення її померлою, на повернення майна прямо пов'язано з видом такого майна, способом його переходу до кінцевого правонаступника і збереженням в натурі. Законодавець встановлює

три умови його повернення: 1) збереження в натурі; 2) майно не повинно бути грошима або цінними паперами на пред'явника; 3) безоплатність набуття кінцевим власником. Право на повернення такого майна не призводить до автоматичного припинення прав власності на нього титульного власника, у зв'язку з чим основним засобом, що визначає динаміку відповідних правовідносин, є його реалізація носієм. Крім того, саме реалізація такого права особою, стосовно якої скасовано рішення про оголошення її померлою, спричиняє виникнення у титульного власника права на відшкодування понесених витрат, пов'язаних з майном, що підлягає поверненню.

9. Положеннями чинного цивільного законодавства України не запроваджено спеціального механізму повернення майна фізичній особі, стосовно якої скасовано рішення про оголошення її померлою. Не зовсім доречно повертати таке майно за безоплатними правочинами (наприклад дарування), оскільки вони мають іншу юридичну природу, базуються на вільному волевиявленні титульного власника і не відображають повністю весь зміст операції повернення. Немає підстав і визнавати недійсними правочини, на підставі яких майно перейшло до кінцевого власника. З огляду на це, найбільш ефективним в досліджуваній ситуації є застосування судового захисту і поєднання вимог про визнання права власності на відповідні речі й віндикаційних вимог для забезпечення повернення такого майна.

10. В якості одного з напрямків вдосконалення положень чинного цивільного законодавства України в частині наслідків появи фізичної особи, оголошеної померлою, необхідно розглядати поглиблення існуючого підходу в частині його диференціації в залежності від суб'єктивного ставлення учасників правовідносин до існуючих обставин. Обізнаність правонаступника фізичної особи, оголошеної померлою, з приводу того, що вона є живою, необхідно розглядати як обставину, яка надає такій особі, у випадку її повернення, право вимагати повернення одержаного таким правонаступником майна, якщо воно збереглось в натурі і перебуває у нього, або повернення його вартості. У тому ж разі, якщо оголошення фізичної особи померлою є наслідком її переховування з метою ухилення від виконання своїх обов'язків перед іншими учасниками обороту, доречно позбавляти таку фізичну особу, у випадку її появи, права на повернення майна, яке збереглось в натурі і безоплатно перейшло до правонаступників або інших учасників цивільного обороту. В усіх інших випадках повинні застосовуватись наслідки, що визначені в ст. 48 ЦК України.

11. Поряд із майном фізичної особи оголошеної померлою, що не збереглось в натурі або перейшло до кінцевого набувача за відплатною підставою, а також грошима і цінними паперами на пред'явника, не підлягають поверненню речі, визначені родовими ознаками. В сучасній вітчизняній правовій традиції склалось усталене уявлення про майже непереборну неможливість ідентифікувати речі, визначені родовими ознаками, як такі, що досить складно ідентифікувати в

майновому обороті в частині їх попередньої приналежності іншим учасникам обороту. У сфері застосування наслідків появи фізичної особи, яка оголошена померлою, складність повернення речей, визначених родовими ознаками, пов'язується з декількома обставинами. По-перше, існує необхідність запровадження механізму зберігання таких речей в натурі, що передбачає покладення відповідного обов'язку на спадкоємців. У випадку з окремими видами речей це просто недоцільно в силу специфіки їх властивостей, які можуть втрачатись при тривалому зберіганні таких речей. По-друге, механізм зберігання пов'язується з необхідністю встановлення чітких темпоральних меж, що повинні враховувати як різновид речей, так і їх властивості. В цілому такий підхід є занадто складним до впровадження і слугує чинником уповільнення цивільного обороту, а в окремих випадках, забезпечуючи права оголошеної померлою фізичної особи, втрачає економічний зміст, зокрема у разі, якщо вартість зберігання є вищою за вартість речі, яка зберігається, або строк зберігання призводить до втрати властивостей відповідних речей.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Корчак Т. В. Понятіе, признаки и классификация гражданско-правовых презумпций в контексте объявления физического лица умершим [Текст] / Т. В. Корчак // *Leges si viata*. – 2015. – № 10/2 (286). – С. 28–32.
2. Корчак Т. В. Цивільно-правові наслідки оголошення фізичної особи померлою у сфері спадкових відносин [Текст] / Т. В. Корчак // *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право / Ужгород. нац. ун-т, юрид. ф-т*. – 2015. – № 35 (2). – С. 169–172.
3. Корчак Т. В. Оголошення фізичної особи померлою як різновид цивільно-правових презумпцій. Історія становлення й сучасність [Текст] / Т. В. Корчак // *Право і суспільство*. – 2015. – № 6. Ч.2 – С. 65–70.
4. Корчак Т. В. Деякі аспекти набуття та захисту прав на нерухомість у контексті оголошення фізичної особи померлою [Текст] / Т. В. Корчак // *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. – 2015. – № 6. – С. 39–44.
5. Корчак Т. В. Зміна правового статусу фізичної особи внаслідок оголошення її померлою / Т. В. Корчак // *Форум права*. – 2016. – № 2. – С. 99–104. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.
6. Корчак Т. В. Генеза інституту оголошення фізичної особи померлою у приписах актів цивільного законодавства України радянського періоду та сучасності [Текст] / Т. В. Корчак // «Актуальні питання розвитку законодавства: наукові дискусії»: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Львів, 18–19 грудня 2015 р. / Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив». – Львів, 2015. – Ч.1 – С. 88–89.

7. Корчак Т. В. Legal presumptions: from Provisions of the Roman Law to Modern Standard [Текст] / Т. В. Корчак // Проблеми сучасної юридичної науки очима молодих учених / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого / Харків: НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2015. – С. 34–35.

8. Корчак Т. В. Оголошення фізичної особи померлою як підстава виникнення спадкових правовідносин / Т. В. Корчак // Právna veda a prax: vyzvy modernych europskych integracnych procesov: zb. prispevkov z medzinar. vedeckej konf. (27–28 novembra 2015). – Vydal; Bratislava, 2015. – С. 209–211.

9. Корчак Т. В. Оголошення фізичної особи померлою як цивільно-правова конструкція [Текст] / Т. В. Корчак // Проблеми вдосконалення приватно-правових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав: матеріали «круглого столу», присвяч. пам'яті проф. Ч. Н. Азімова, м. Харків, 18 грудня 2015 р. / Нац. Юрид.Ун-т ім. Ярослава Мудрого – Харків, 2015. – С. 226–229.

10. Корчак Т. В. Розмежування інституту оголошення фізичної особи померлою від суміжних інститутів [Текст] / Т. В. Корчак // Юридичні наукові дискусії як фактор сталого розвитку правової доктрини та законодавства: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 8–9 квітня 2016 р. – К.: Центр правових наукових досліджень, 2016. – С. 35–37.

АНОТАЦІЯ

Корчак Т. В. Цивільно-правові наслідки оголошення фізичної особи померлою за законодавством України. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2017.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню цивільно-правових наслідків оголошення фізичної особи померлою за законодавством України. Аналізуються історичні аспекти розвитку і сучасні актуальні проблеми інституту оголошення фізичної особи померлою. Розкривається зміст історичного ракурсу дослідження інституту як юридичної конструкції, який показує, що інститут оголошення особи померлою протягом періоду своєї еволюції пов'язується з конструкцією визнання особи безвісно відсутньою. Встановлюється, що оголошення фізичної особи померлою є презумпцією.

З'ясовуються особливості міжнародно-правової практики використання юридичної конструкції оголошення фізичної особи померлою. Визначається вітчизняна цивільно-правова

концепція наслідків оголошення фізичної особи померлою. Досліджуються майнові та немайнові наслідки оголошення фізичної особи померлою, зміна її правового статусу та наслідки появи такої особи, яка була оголошена померлою в судовому порядку.

Ключові слова: зникнення фізичної особи, тривала відсутність фізичної особи, презумпція смерті фізичної особи, оголошення фізичної особи померлою, наслідки оголошення фізичної особи померлою, правові наслідки появи фізичної особи, яка оголошена померлою.

АННОТАЦІЯ

Корчак Т. В. Гражданско-правовые последствия объявления физического лица умершим по законодательству Украины. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины, Харьков, 2017.

Диссертация посвящена комплексному исследованию института объявления физического лица умершим согласно законодательства Украины, в контексте гражданско-правовых последствий объявления физического лица умершим (неимущественного и имущественного характера)

Рассматриваются исторические аспекты развития института объявления физического лица умершим и его современная актуальность. Определено, что социально-экономическими предпосылками внедрения конструкции объявления физического лица умершим выступают обстоятельства, существование которых имеет системный и повторяющийся характер в свете исторического развития гражданского оборота, и которые приводят к потере связи с физическим лицом как участником гражданских правоотношений или они определяют вероятность гибели такого лица. Отмечается, что такие обстоятельства могут иметь субъективный характер и связываться непосредственно с поведением исчезнувшего лица или иметь объективный характер.

Обосновывается, что объявление физического лица умершим является презумпцией, которая используется в гражданско-правовых отношениях, вызывает межотраслевые последствия, и основывается на предположении о вероятной смерти физического лица.

Выясняются особенности международно-правовой практики использования юридической конструкции объявления физического лица умершим. Устанавливаются трансформационные изменения правового статуса физического лица, объявленного умершим в судебном порядке.

Определяется отечественная гражданско-правовая концепция последствий объявления физического лица умершим. Исследуются имущественные, а также неимущественные последствия

объявления физического лица умершим, изменение правового статуса физического лица и последствия появления физического лица, объявленного ранее умершим.

Отмечено, что правовая модель последствий появления физического лица, объявленного умершим в судебном порядке, основывается на сочетании права на возвращение сохраненного в натуре имущества и права на приобретение соответствующего имущества на безвозмездной основе в отношении других участников гражданского оборота, в сочетании с правовым режимом титульной собственности.

Ключевые слова: исчезновение физического лица, длительное отсутствие физического лица, презумпция смерти физического лица, объявление физического лица умершим, гражданско-правовые последствия объявления физического лица умершим, правовые последствия появления физического лица, объявленного умершим.

ANNOTATION

Korchak T. V. Civil legal consequences of declaring an individual dead in accordance with the laws of Ukraine. – Manuscript.

Thesis for obtaining a scientific degree of Candidate of Legal Sciences on specialty 12.00.03 – civil law and civil procedure; family law; international private law. – Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2017.

The thesis intends to conduct a complex research of the civil consequences following the announcement of an individual deceased in accordance with the laws of Ukraine. The concept of declaring an individual deceased is considered in the context of internal migration and long-term disappearance of individuals. The historical aspects of this concept, its relationship with the concept of recognizing a person missing, international legal practice and pressing current problems in Ukraine have been considered. It has been proved that declaring an individual deceased is a substantive, indirect and interdisciplinary presumption.

The national civil law concept of the consequences of declaring an individual dead has been studied. Property and non-property consequences of declaring a person dead, his/her legal status and the consequences of emergence of a person who was declared dead through legal proceedings have been considered. A differentiated approach to the scientific view of the consequences of appearance of a person declared dead, with due consideration of subjective attitude of participants in legal relations to real circumstances has been suggested. For the first time the division of the concepts of suspended and potentially renewable legal standing through legal proceedings at a place of residence and legal standing as for the place of stay, which is not subject to loss, has been made.

Keywords: presumption of death of an individual, declaring an individual deceased, civil consequences of declaring a person deceased, the legal consequences of appearance of a person declared deceased, the disappearance of a person, long-term absence of a person.

Відповідальний за випуск:
кандидат юридичних наук, доцент
Надьон В. В.

Підписано до друку 20.01.2017 р. Формат 60x90/16.

Папір офсетний. Віддруковано на різнографі.

Ум. друк. арк. 0,7. Облік.- вид. арк. 0,9.

Тираж 140 прим. Зам. № 1636.

Друкарня
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77